

Oponentský posudek diplomové práce

předložené ve Fonetickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Autorka: Michaela Šedivá

Název práce: Kognitivní dopad použití rázu ve spontánní politické debatě

Rok odevzdání: 2022

Bc. Michaela Šedivá se ve své diplomové práci zabývá rázem v češtině, který se průběžně těší pozornosti badatelů, nicméně se stále jedná o dílčí studie a téma rázu zdaleka není uspokojivě zpracováno. Nejen z tohoto důvodu je zvolená problematika diplomové práce aktuální.

Ráz může významným způsobem podpořit srozumitelnost řečového projevu. A právě percepční dopad (ne)užití rázu si autorka zvolila jako předmět svého výzkumu, na rozdíl od převažujících studií zabývajících se produkcí rázu a jeho akustickými manifestacemi. Své bádání postavila na experimentu, který využívá měření reakční doby. Základní pracovní hypotéza M. Šedivé vychází z předpokladu, že „přítomnost rázu snižuje kognitivní zátěž“, což vede ke zkrácení reakční doby posluchačů při percepci (s. 48).

Kladem diplomové práce je dále volba řečového materiálu, jímž je záznam televizní politické debaty, která poskytuje z větší části spontánní materiál. Spontánní materiál dovoluje dozvědět se více o reálné komunikaci; tato výhoda však bývá vykoupena sníženou možností kontroly řečového materiálu a dalšími úskalími.

Práce má standardní členění na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části považuji (z bohemistického hlediska) za přínosnou kapitolu týkající se původu a funkcí rázu v češtině. Pro čtenáře by mohla být atraktivní také kapitola 2, ve které autorka přináší přehled studií k užívání rázu u vybraných jazyků (jazykových rodin); v úvodu této kapitoly se zabývá také situací na Moravě.

Autorka nepřináší jen pouhý výčet prací, ale zdroje kriticky srovnává (ač soudy v některých případech mohou vyznít snad až moc kategoricky) a získané údaje a

poznatky se snaží usouvztažnit. V pramenech odhaluje slabá nebo sporná místa, přičemž se nespokojí s pouhým konstatováním, ale hledá možné příčiny a přináší i svůj pohled na danou věc. Hodnotnou práci se zdroji narušují některé chyby či překlepy v bibliografických údajích (s podivem i u autorů z FÚ) a jejich nedostatečná revize v závěrečném seznamu literatury a dále užívání podob příjmení cizích badatelek bez zakončení -ová, které je ve vědeckých pracích standardem.

V teoretické části je dále věnován poměrně velký prostor studiím založeným na měření reakční doby, což vůbec není na škodu, neboť se jedná o experimenty, které jsou poměrně náročné na provedení, setkáme se s nimi spíše v rámci specializovaných výzkumů než v diplomových pracích. Autorka se podrobně věnuje slovnímu monitoringu, který je základem jejího vlastního experimentu, a také kriticky vyhodnocuje (s využitím srovnávací studie členů FÚ Šturma a Volína, 2012) vhodnost a dostupnost softwaru pro měření reakční doby. Pokud by některý badatel uvažoval o výzkumu s měřením reakční doby, může v této kapitole najít užitečné údaje.

V metodické části autorka velmi podrobně představuje přípravu svého percepčního testu. Je zřejmé, že pro získání validních dat je třeba splnit mnohé podmínky a vyrovnat se s některými překážkami, např. při manipulacích. Je chvályhodné, že při manipulacích se autorka snažila o co nejpřirozenější výsledek a co nejmenší narušení rytmu položky. V kap. 4.5 k manipulacím nerozumím větě: „Naopak při jeho [rázu] odstraňování jsme hledali takové případy, kdy při samotné produkci původně došlo k vázání.“ (s. 56)

O co pečlivěji a do hloubky se autorka věnovala designu percepčního testu a technickému zpracování, o to méně se však čtenář dozví o konkrétním řečovém materiálu, který tvořil položky testu. Kapitola 4.1 Charakteristika využitého materiálu (s. 49–51) se z poloviny věnuje technickému zpracování a editaci dat. V této pasáži se mimo jiné projeví nevýhoda autorského plurálu, který autorka důsledně v diplomové práci používá – není úplně jisté, zda základní editaci a ortografický přepis prováděla autorka sama (patrně ano), nebo zda už byl materiál nějak předpřipraven (autorka využila nahrávku z korpusu Fonetického ústavu).

Ve výchozím řečovém materiálu bylo k dispozici 650 potenciálních míst pro realizaci rázu (kap. 4.1, s. 50). Autorka si stanovila tři podmínky pro výběr úseků do percepčního testu (kap. 4.2, s. 51). Jejich uplatněním získala soubor 40 cílových vět (s. 51). Je zřejmé, že tak razantní snížení počtu jistě nebylo neproblematické, autorka zde však výběr položek podrobněji nerozebírá, pouze konstatuje, že některé faktory (např. slovní přízvuk) nemohla při výběru dostatečně zohlednit. Proces manipulace,

kteřá byla jednou z podmínek pro výběr nosných vět, autorka osvětluje až v kap. 4.5 (s. 56–58), a to po kapitolách, které se věnují sestavení celého testu, což může být pro čtenáře poněkud matoucí (navíc odkaz 4.3.2 na s. 53, který má odkazovat právě na manipulace, je chybný).

Výše zmiňovanou absenci podoby položek považuji za jednu ze dvou větších slabín předkládané práce (druhou je jazyková stránka, viz níže). V diplomové práci není autor limitován počtem stran; 40 vět není tak mnoho, mohly být zařazeny například do přílohy či mohlo být v hlavním textu uvedeno alespoň několik příkladů. Na podobu položek můžeme usuzovat pouze z jednoho úseku, který byl využit pro demonstraci struktury položky (s. 54).

Z textu práce jsem nenabyla úplnou jistotu, jak je vlastně počítána tzv. prodleva (s. 55), která byla jedním ze sledovaných faktorů. Prodleva 1 slabika nastala v situaci, kdy nosné slovo s rázem bylo jednoslabičné a cílové slovo následovalo bezprostředně po slově nosném?

Co je třeba naopak ocenit, je počet posluchačů, kterých měla autorka k dispozici 50. Je poněkud úsměvné, když autorka uvádí, že experimentu se zúčastnilo „26 respondentů z Čech, 21 z Prahy (!) a pouze 3 z Moravy“ (s. 59).

Po představení globálních výsledků autorka prezentuje údaje získané prostřednictvím lineárního smíšeného modelu, zvláště se věnuje spárovaným položkám. Při interpretaci výsledků, které ukazují, že užití rázu pozitivně ovlivňuje percepci pouze v bezprostředním okolí, postupuje uvážlivě a mnohdy značně kriticky ke zvolené metodě. V tomto duchu je vedena i 6. kapitola diskuse, kdy se autorka snaží nalézt možné souvislosti mezi získanými výsledky a metodickým postupem. Právě zkušenosti a metodická doporučení považuji za velký přínos této práce. Také v návaznosti na diplomový seminář připomínám, že i cesta může být cílem a že vyzkoušení nových postupů v diplomové práci může být užitečné i pro případný pozdější větší projekt.

Je škoda, že diplomová práce není psána čtivějším jazykem – některé konstrukce jsou zbytečně syntakticky komplikované či chybné, např.

s. 29 „... ovšem s polskými studenty angličtiny držícími formální úroveň B2 – C1...“

s. 31 „Angličtina bývá popisována jako jazyk, který je vázáním velice typický a v souvislosti s různým hláskovým okolím se uplatňuje v různých formách.“

s. 50 „Proces segmentace byl prováděn manuálně za snahy následování pravidel vycházejících z publikace...“

s. 59 „...a využít přítomnosti různých osob v místě testování, které bylo kvůli své pevně dané lokaci jistou limitací.“

Čtenářsky přívětivější forma nemusí nutně znamenat vybočení z odborného stylu a i autorce by patrně ulehčila závěrečnou korekturu práce (v textu zůstaly kromě neslabičných předložek na konci řádků na více místech překlepy apod.)

Z dalších: Na s. 14 je nějak netradičně chápáno slovo (ráz se nachází „také u slov, jimž předchází předpona...“ U grafu 11 se jedná o eliminaci , nikoli přidání rázu.

K obhajobě

Kromě dotazů či připomínek vznesených průběžně prosím o zodpovězení následujících dotazů.

- 1a) Mohla byste v rámci obhajoby uvést konkrétnější údaje o položkách? Např. Byly položky srovnatelné z hlediska počtu slabik, trvání apod., nebo spíš různorodé? Jak byly v testu zastoupeni tři účastníci debaty?
- b) Úsek využitý pro demonstraci s. 54 zní: *to měl být mně přijde úplně liché*. Jak často se v položkách objevovaly nedokončené výpovědi či jiná narušení syntaktické struktury? Nemohl tento aspekt ovlivnit reakční dobu?

Pro diskusní část

- s. 50–51. Z hlediska produkce jste u svého materiálu očekávala vyšší objem rázu (vzhledem k frekvenci slov typu *imunita* v lexiku položky). Dala by se u zpracovávaného materiálu očekávat i opačná tendence?

Konstatuji, že diplomová práce Bc. M. Šedivé splňuje všechny potřebné náležitosti. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně až velmi dobře.

Praha 16. 6. 2022

PhDr. Jitka Veroňková, Ph.D.
Fonetický ústav FF UK